

کارگروه مطالعات آموزش عالی در دوران کرونا و پسا کرونا

برخی بایدها و نبایدها در دانشگاه‌های دوران

کرونا و پسا کرونا

تهیه کنندگان:

دکتر سعید سمنانیان

دکتر حسین حجت

طرح

ارتقاء ۵ دانشگاه و

۵ واحد پژوهشی

برتر کشور به تراز

بین‌المللی

در این دوران همه گیری کرونا، در دانشگاه‌های مختلف دنیا سؤالاتی مطرح است که مشترک است و در ایران هم بسیاری از همین سؤالات مطرح است. برای مثال، دانشگاه‌ها را چگونه باید بازگشایی کنیم؟ کدام یک از تغییرات پدید آمده در دوران کرونا می‌توانند به طور دائمی باقی بماند؟ آیا موسسات نامدار رده‌بندی دانشگاه‌ها مثل شانگهای، لایدن، تایم و QS، همچنان مثل قبل و با شاخصهای سنتی ادامه مسیر می‌دهند یا تغییر رویه خواهند داد؟ در این شرایط بد اقتصادی که همه دانشگاه‌ها درگیرش هستند، استخدام اساتید جدید به چه صورتی ادامه پیدا خواهد کرد؟

دیگر از جمله پرسش‌هایی که دانشگاه‌های جهان با آن روبرو هستند این سؤال هست که حدود استمرار استفاده از آموزش‌های مجازی در دوران کرونا و پساکرونا چیست؟ اصطلاحی الان در دنیا رایج شده به نام Zoom University. نرم افزار Zoom نرم افزار کارا و خوبی است شبیه نرم افزار ،Big Blue Button، اسکایپ و غیره، که به ویژه در آمریکای شمالی در این زمینه فعال است ولی ما به آن دسترسی نداریم مگر با فیلترشکن.

این سؤال مطرح است که آیا دانشگاهی که همه دروسش بصورت مجازی ارائه شود می‌تواند دانشجویان خوبی را تربیت کند؟ یا این سیاست را صرفاً برای دوره اضطرار فعلی و الزامی که کرونا برای ما ایجاد کرده باید پیش بگیریم. سؤال مهم دیگر که به ویژه برای مدیران دانشگاه‌ها بسیار مطرح است این است که آیا دانشجویان فارغ التحصیل در این دوران، تا حدی کم سواد تربیت می‌شوند و یا در یافتن شغل با مشکلات بیشتری مواجه خواهند بود؟ اگر این امر صحت داشته باشد، بالاخره این دانش‌آموختگان مسئولیت‌های مختلف را در اکناف مملکت برعهده خواهند گرفت. یعنی اگر هم‌اکنون دانشجویان کم توان تر و کم سوادتری را به خاطر عدم حضور و قرار نگرفتن در معرض تربیت آکادمیک و تعامل در محیط‌های علمی تربیت می‌کنیم، ۱۰ سال دیگر اثر مخرب آنرا را در کیفیت نظام مدیریت کشور مشاهده خواهیم کرد.

در یک مطالعه نظرسنجی که توسط مجله Nature انجام شده، ۸۰٪ پاسخ دهندگان گفتند که پس از فروکش کردن کرونا باید کلاسها را به صورت حضوری یا در بعضی موارد به صورت ترکیب حضوری و مجازی ادامه دهیم. در شرایط فعلی بحث پژوهش نیز در دانشگاه‌های برتر دنیا و همه دانشگاه‌هایی که با این مشکلات مواجه هستند با سوالات متعدد مواجه است. برای مثال اولویت‌ها و حیطه‌های پژوهشی از این به بعد باید چه باشد؟ وضعیت تولید علم در قالب انتشار مقالات در جهان چه خواهد شد؟ جهت‌گیری مراکزی که ارائه دهنده گرت پژوهشی هستند باید چه باشد؟

در دوران کرونا شاهد بوده‌ایم که بعضی مجلات برای اینکه در چاپ دستاوردها جهت شناخت بیشتر و مقابله با این بیماری تسریع کنند، در شرایط خاص اقدام به چاپ بدون داوری کردند. این مجلات و مقالات مربوط چه سرنوشتی را دارند؟

دیده شده ۱۰۰ نویسنده فیزیک که معمولاً در مورد ذرات انرژی مقاله چاپ می‌کنند، اکنون در مورد کرونا مقاله ارائه می‌دهند. بنابراین یک مهاجرت و شیفتی از دیگر رشته‌ها به حوزه‌هایی که به کرونا مربوط است، مشاهده می‌کنیم. آیا این امر موقتی است یا دائم باقی می‌ماند؟

می‌دانیم که در جهان میلیاردها دلار به پژوهش در مورد ویروس کرونا اختصاص داده شده است. آیا این بحث موقتی است یا دائمی و اثرش چه خواهد بود؟ از دیگر سؤالات اینکه ارتباطات علمی بین‌المللی چگونه استقرار پیدا می‌کند؟ وضعیت حضور دانشجویان خارجی مثل قبل خواهد بود؟ آیا تمایل به تحصیل در کشورهای پیشرفته کاهش پیدا می‌کند؟ تمامی برآوردها اکنون این موضوع را تأیید می‌کنند که از تعداد بازگشت دانشجویان به کشورهای غربی یا کشورهای پیشرفته کاسته خواهد شد. رقابت‌ها چگونه خواهد بود؟ آیا آسیا در جذب دانشجوی بین‌المللی رقیب جدی برای انگلیس خواهد بود؟

بحث دیگری که دانشگاه‌ها در دنیا در دوران کرونا با آن مواجه هستند، مشکلات بودجه‌ای و اعتباری است. دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی قبلاً هم مشکل داشته‌اند، ولی الان بدتر شده است. مثلاً گفته میشود دانشگاه‌های

انگلیس با ۳ میلیارد دلار کسری مواجه هستند. استرالیا می‌خواهد ۲۱۰۰۰ نفر از پرسنل دانشگاه‌هایش را تعدیل کند که ۷۰۰۰ تای آنها در پژوهش و تحقیق مشغول می‌باشند. دانشگاه‌های استرالیا با ۲ تا ۳ میلیارد دلار کسری مواجه‌اند. حتی پیش بینی می‌شود از میان ۲۶۰۰۰ دانشگاه موجود در سطح دنیا، تعدادی از دانشگاه‌های کوچک یا مجبورند تعطیل شوند و یا در هم ادغام شوند.

دانشگاه‌های کوچک خصوصی با مشکلات جدی اعتباری مواجه هستند، آمریکا چند ماه قبل برای جبران ضایعات کرونا کمک سنگین ۲ تریلیون دلاری را به تصویب رسانده و تخصیص داده است. از این مبلغ، ۱۴ میلیارد دلار به آموزش عالی اختصاص داده شد. از این ۱۴ میلیارد، ۶ میلیارد کمک فوری برای دانشجویانی بود که با مشکل مالی مواجه بودند. ولی علی‌رغم این حجم از تزریق اعتبار، هنوز دانشگاه‌ها در آمریکا معتقدند که کمک لازم به آنها نشده است و با چالش‌های اعتباری مالی مواجه هستند. دانشگاه‌های آمریکا متقاضی ۴۷ میلیارد کمک برای مقابله با بحران ویروس کرونا هستند.

این موضوع در ایران نیز مبتلا به است. ما ۳۰۰ تا ۳۵۰ دانشگاه غیرانتفاعی داریم که بعضی خیلی کوچک و وابسته کامل به شهریه دانشجویان هستند. دانشگاه آزاد اسلامی نیز در این شرایط که دانشجویان مثل قبل شهریه نمی‌پردازند در بحث پرداخت حقوق اساتید و کارمندان مشکل دارد.

در دنیا کارهای زیادی در این زمینه برای مقابله با بحران موجود انجام می‌شود و راه‌های مختلفی اتخاذ شده است. مثلاً دولت انگلیس کارگروهی را شکل داده که دنبال پروژه‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها باشند که روی برنامه‌ریزی‌های آینده و دراز مدت کشور کار کنند.

دانشگاه‌ها در دنیا از زوایای مختلفی با مشکل مالی روبرو هستند. مثلاً ورزش‌هایی بوده که به خصوص در آمریکا، سودآور بوده است. در ادبیات آکادمیک غربی، به این ورزش‌ها، ورزش‌های سودآور بهاره می‌گویند که هم‌اکنون تعطیل شده‌اند. پرداخت برای خوابگاه‌های دانشجویی نیز متوقف شده است. منازل و اتاق‌هایی که اجاره می‌دادند الان خالی افتاده‌اند. کتابفروشی‌های دانشگاه تعطیل شده‌اند و گرن‌های تحقیقاتی دولت فدرال تخصیص و پیگیری

نمی‌شود. دانشجویان نیز شدیداً به دنبال تخفیف هستند. در کشورهای توسعه یافته موسسات مختلفی وجود دارند که مرتب مقدار این ضرر و زیان را حساب می‌کنند.

هدایا و وقفی که به دانشگاه‌ها و کالج‌ها اهدا می‌شد تقریباً متوقف شده است. خانواده‌های بیشتری برای تحصیل فرزندان‌شان متقاضی کمک مالی هستند. یکی از شرکت‌های حسابداری در لس‌آنجلس که خدمات مالی به دانشگاه‌ها می‌دهد و سیستم حسابداری و مالی چندین دانشگاه را اداره می‌کند و حدود ۷۰۰ پرسنل داشته، تعداد پرسنل خود را به ۲۶ نفر کاهش داده است. حتی دانشگاه متمولی مثل جان هاپکینز افزایش حقوق استادانش را متوقف کرده است.

در دانشگاه‌های کشورمان در مواجهه با این سیل بنیان‌کن چه باید کرد؟ همین‌طور نمی‌توان دست روی دست گذاشت و منفعل بود. حتماً بایستی سیاستگذاران و مدیران چندین برنامه و طرح پله پله براساس شدت وخامت اوضاع داشته باشند و از تجربیات و ابتکارهای جهانی و همچنین دیگر دانشگاه‌های کشور بهره ببرند. برای مثال دانشگاه ارومیه طرحی برای صرفه‌جویی و روش‌های مالی برای تاب‌آوری و مقابله با این محدودیت‌ها و چالش‌های اعتباری در این شرایط ارائه کرده و خوب کار کرده است.

در ایران قبلاً بطور متوسط ۶۰-۷۰ درصد اعتبارات دانشگاه‌ها صرف حقوق و مزایا میشد، در حال حاضر با افزایش حقوقی که صورت پذیرفته، این رقم به ۸۵ تا ۹۰٪ افزایش یافته و اداره با کیفیت این موسسات را دشوارتر نموده است.

است. حتی دانشگاه تهران اعلام می‌کند ۱۰۴ درصد از اعتباراتش مصروف حقوق و مزایا میشود. به هر حال دانشگاه‌ها باید طرح داشته و با این شرایط شکننده اقتصادی مقابله با تدبیر بکنند.

دانشگاه آریزونا امریکا راه حلی برای مقابله با کمبود اعتبارات منتج از کاهش دانشجویان بین‌المللی در پیش گرفته که بنام **Microcampus Network** شناخته شده است. این دانشگاه برای دانشجویان کشورهای جهان سوم

که بدلیل وضعیت بد اقتصادی و همچنین کرونا مایل به سفر به آمریکا نمی‌باشند، کلاس‌های از راه دور و مجازی طراحی کرده و بدینوسیله شهریه کمتری را نیز مطالبه میکند. ضمناً با یک استاد توانمند بومی برای رسیدگی و حل مسائل دانشجویان قرارداد میبندد. بدینوسیله دانشجویان میتوانند در کشور خود بمانند و با هزینه‌های بسیار کمتر مدرک دانشگاه آریزونا را نیز اخذ کنند.

در گیرودار این بحران بین‌المللی این سوال مطرح میشود که آیا رقابت نفس گیر جهانی در حوزه آموزش عالی پایان یافته؟ جواب این است که خیر، پایان نیافته!

امسال برای اولین بار چین از لحاظ تولید تعداد کل مقالات از آمریکا سر زده و بالا رفت. ولی در بحث علوم اجتماعی هنوز آمریکا اول، انگلیس دوم و چین سوم است. این رقابت ادامه دارد.

تا بحال بیش از ۵۰۰۰۰ مقاله در زمینه کرونا و کوید ۱۹ به چاپ رسیده است. ۷۰۰۰۰ محقق در این کار شرکت داشته و ۸۰۰۰ موسسه نیز در این امر سهیم بوده‌اند. دانشگاه سنگاپور که دانشگاه توانمندی است، در دوران کرونا ۲۰۰ نفر از محققین خود را در آزمایشگاه‌های پژوهشی مشغول به کار نگه داشته است. در هر آزمایشگاه یک محقق.

برخورد با همه‌گیری کرونا در چارچوب مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها نیز قابل توجه است. دانشگاه معروف جانز هاپکینز که به ویژه در حیطه پزشکی مشهور است از ابتدای این همه‌گیری یک مرکز اطلاع‌رسانی کرونا ایجاد کرده است و بطور مستمر مجموعه اطلاعاتی را در مورد کرونا منتشر می‌کند. تعداد مبتلایان و فوت شده‌ها و توزیع این آمار را در ایالت‌های مختلف آمریکا میگوید. از آخرین دستاورد و پیشرفت‌های علمی در این باب در سطح جهان اطلاعات را گردآوری و اعلان میکند، و همچنین هر کس در مورد کرونا سؤال داشته باشد می‌تواند به وبگاه آنها مراجعه کند. در کشور ما هم دانشگاه‌های علوم پزشکی توانمند و پیشرو ما مثل علوم پزشکی تهران میتوانند این مسئولیت علمی را به عهده بگیرد و با مردم در ارتباط باشد و بار را از دوش وزارت بهداشت بردارند.

بنابراین توجه داشته باشیم اگر ما دانشگاهی داشته باشیم که به خاطر کرونا، تعطیلات تابستانی، گرما و یا به هر دلیلی دیگر کمتر مولد شده، بدانیم این هم‌وردی در دنیا فروکش نکرده و رقابت همچنان جدی است. مباحث ایمنی را رعایت می‌کنند، ولی فعالیت، رقابت و تولید علم را متوقف نمی‌کنند.

میدانیم که ما تا حدود اواخر جنگ تحمیلی در چاپ مقالات بین‌المللی ورود نداشتیم، ما کشتی‌گیرانی بودیم که رقابت جهانی نداشتیم، فوتبالیست‌هایی بودیم که وارد حوزه رقابت جهانی نشده بودیم، والیبالیست‌هایی بودیم که مسابقه خارج از کشور نداشتیم، ولی الان در رقابت جهانی تولید و چاپ مقالات علمی هستیم و خوش درخشیده‌ایم و باعث افتخار است که در منطقه و جهان اسلام اولیم. ۱٪ جمعیت جهان را داریم و ۲٪ مقالات جهانی را چاپ می‌کنیم و رتبه ۱۴ جهان را کسب کرده‌ایم. بسیاری از اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی ما در پژوهش در کلاس جهانی و در حد مرزهای علم بشری وارد شده‌اند و کار میکنند و این دست‌آورد نباید آسیب ببیند.

دیگر چه باید کرد؟

حالا که تعداد دانشجویان کم شده، پیش از قبل باید دانشگاه‌ها را به پژوهش محوری سوق دهیم. بسیاری از اساتید باید بدانند همانند آنچه در کشورهای پیشرفته در سال‌های قبل رخ داده، در شرایطی قرار داریم که فقط یک یا دو واحد برای تدریس خواهند داشت و وظیفه اصلی آن‌ها پژوهش است. دیگر استخدام نشده‌اند که صرفاً کار آموزشی و تربیت نیروی انسانی آموزشی بکنند. به ویژه در دانشگاه‌های قوی و پیشرو، انتظار اصلی از استاد، پژوهش، حل مسائل جامعه، و آموزش نیروی انسانی آشنا به این روش می‌باشد.

در این دانشگاه‌ها افزایش تعداد محقق پسا دکتری میتواند در دستور کار قرار بگیرد. این یک بازی برد برد است، هم معلومات دانش‌آموختگانمان بالا می‌رود و هم دکترهایی که تربیت کرده‌ایم بیکار نمی‌شوند و هم تولید علم در راستای نیازهای جامعه افزایش پیدا می‌کند.

راه دیگری که توصیه میشود در این موقعیت بپیماییم شروع به پذیرش دستیار پژوهشی (Research assistant) است. دستیار پژوهشی فردی است با مدرک دکترا، به عنوان یک کارمند مشغول و در راستای اعتلای پژوهشی استادی حاذق استخدام می‌شود. بکارگیری او برای پست‌های اجرایی دانشگاه و تبدیلیش به عضو هیات علمی ممنوع است، یک دانش‌آموخته دکتری که به کمک یک استاد تمام می‌آید و راندمان کاری استاد تمام را در جهت پژوهش‌های دارای متقاضی و جامعه محور بالا می‌برد. یا به استادی با تولیدات علمی بالا در حوزه علوم پایه که گرنت لازم را برای پرداخت دستمزد وی دارا میباشد یاری میدهد.

فرصت دیگری که همه‌گیری کرونا برای نظام دانشگاهی ما فراهم کرده است جذب هر چه بیشتر دانشجوی بین‌المللی است.

با آغاز بحران کرونا، تقریباً تمامی دانشجویان بین‌المللی به منازل خود بازگشتند. تمام تحلیل‌ها این را می‌گویند که پس از این، این دانشجویان کمتر به کشورهای غربی مثل آمریکا و انگلیس که کرونایی هستند برمی‌گردند، و بیشتر به کشورهای که در بحث مقابله با کرونا موفق بوده‌اند و از نظر علمی هم قابل قبول میباشند، مثل آلمان، ژاپن، مالزی، زلاندنو، سنگاپور میروند. علاوه بر این در حال حاضر آمریکای ترامپ، هم در ارائه ویزا به دانشجویان خارجی محدودیت مضاعف ایجاد کرده، هم گرفتار اغتشاشات داخلی و بحران عظیم اقتصادی و بیکاری وسیع میباشد.

کشورهای مبدأ دانشجویان خارجی نیز از لحاظ اقتصادی وضعشان بد است و خانواده‌ها مانند قبل توان تامین هزینه سرسام‌آور شهریه و اسکان فرزندشان در کشورهای خارجی را ندارند.

در سال ۲۰۰۰، دو میلیون دانشجوی بین‌المللی در سراسر دنیا داشتیم. در سال ۲۰۲۰ این تعداد به ۴/۵ میلیون دانشجوی رسیده است و احتمال می‌رود در سال ۲۰۲۵، ۷/۵ میلیون دانشجوی بین‌المللی در دنیا باشد. در دنیا دانشجوی بین‌المللی یک صنعت پردرآمد است. صنعتی جدی که برای مثال استرالیا سالانه از دانشجوی خارجی ۳۰ میلیارد دلار درآمد دارد. می‌دانیم انگلیس در بحث دانشجوی بین‌المللی یک کشور منحصر به فرد است و

حدود ۴۰٪ دانشجویان آنرا دانشجویان بین‌المللی تشکیل می‌دهد. در آن کشور در بسیاری از کلاس‌های تحصیلات تکمیلی، از ۱۰ دانشجو ۸ تا ۹ نفرشان خارجی هستند. امریکا نیز در ۲۰ میلیون دانشجوی خود یک میلیون دانشجوی بین‌المللی دارد که ۲۵٪ آنها چینی هستند.

در مجموع، ایران بیشتر دانشجو صادر می‌کند تا پذیرش دانشجو داشته باشد. از این فرصت جهانی بوجود آمده، دانشگاه‌ها باید در پذیرش با تدبیر دانشجوی خارجی حسن استفاده را به عمل بیاورند. ما میتوانیم تعداد دانشجوی خارجی از نقاط مختلف دنیا، به ویژه از کشورهای همسایه که امنیت ملی ما نیز وابسته به آن است افزایش دهیم. با توجه به شرایط ارز، شهریه دانشگاه‌ها و همچنین هزینه زندگی در ایران بسیار کم و ناچیز مینماید. هزینه رفت و آمد به ایران برای دانشجویان کشورهای همسایه نیز در مقایسه با کشورهای دور بسیار کم است. جاذبه زندگی در یک کشور مسلمان نیز برای خود و خانواده دانشجویان کشورهای مسلمان و همسایه نقطه قوت دیگری برای تحصیل در دانشگاه‌های خوب و مولد ایران میباشد. مرکز همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت عتف هم چالش‌ها و راهکارهای جذب دانشجویان بین‌الملل مسائل را به خوبی تبیین نموده است که قابل طرح است. به تدریج ارتباط بین‌المللی بایستی جزء شرح وظایف اساتید دانشگاه قرار بگیرد.